

Joško Božanić
Komiža

KNJIGA O GOVORIMA NA JUŽNOJ GRANICI ČAKAVSKOG IDIOMA

Marijana Tomelić Ćurlin, *Jezične posebnosti peljeških govora – fonologija*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2019.

Filozofski fakultet u Splitu objavio je 2019. znanstvenu monografiju Marijane Tomelić Ćurlin, izvanredne profesorice dijalektologije s Odsjeka za hrvatski jezi i književnost Filozofskog fakulteta u Splitu, o fonologiji peljeških govora. Autorica je godine 2008. obranila doktorsku disertaciju s naslovom »Fonologija i morfologija govora središnjeg dijela poluotoka Pelješca s fokusom na govore Kune, Pijavičina i Potomja«. Knjiga je nastala u okviru znanstvenoistraživačkog projekta »Dijalektološka i jezičnopovijesna istraživanja hrvatskoga jezika« pod vodstvom istaknutoga hrvatskog dijalektologa sa Sveučilišta u Zadru profesora Josipa Lisca.

Ova monografija rezultat je višegodišnjeg istraživanja Marijane Tomelić Ćurlin govora njezina zavičajnog kraja – središnjeg dijela poluotoka Pelješca, to jest prostora dodira i prožimanja štokavskih i čakavskih govora, prostora koji je ujedno i južna granica čakavskog idioma sa štokavštinom dubrovačkog tipa. Ta se razlika očituje čak u lokalnim varijetetima naziva poluotoka: Pelišac (zapadni dio) i Pelješac (istočni dio). Taj središnji prostor Pelješca jezično je zanimljiv upravo kao jezična granica, kao područje jezične interferencije dva različita jezična sustava, a fonološki sustav u jeziku, koji je autorica stavila u svoj istraživački fokus, i jest najzanimljiviji za proučavanje suodnosa čakavštine i štokavskog s izrazitim fonološkim, posebno

prozodijskim osobinama u odnosu na čakavštinu.

Svoje početno istraživanje, koje je prezentirala svojom doktorskom disertacijom, autorica ovom knjigom širi i na druge pelješke govore. To je bitno zbog uvida u cjelovitu jezičnu mapu peljeških govora: onih istočnih, koje karakterizira izrazita ijekavština i novoštokavska akcentuacija, i zapadnih ikavskih govora južnočakavskoga ikavskog tipa.

Rad Marijane Tomelić osvrće se u uvodnom dijelu na geografske i povijesne zanimljivosti poluotoka Pelješca na kojemu je Dubrovačka Republika podigla najdulji obrambeni zid u Europi kako bi zaštitila Ston i svoje interese vezane za proizvodnju soli. Rad potom prezentira jezična istraživanja prethodnih istraživača, Stjepana Ivšića, Pavla Ivića, Dalibora Brozovića, Petra Šimunovića, Milana Moguša, da istaknemo samo najpoznatije autore. Za razliku od ostalih istraživača autorica je izvorna govornica jednoga pelješkog govora s najdužim vremenom terenskog istraživanja, među svim istraživačima, što je neosporna prednost u odnosu na sve ostale istraživače ovog jezičnog prostora.

U trećem poglavlju svoje knjige autorica donosi klasifikaciju peljeških govora, koja određuje dva različita tipa dijalekta: »(...) govori mjesta smještenih na zapadnoj strani poluotoka pripadaju južnočakavskom ikavskom dijalektu dok govori mjesta smještenih na istočnoj strani poluotoka pripadaju istočnohercegovačko-krajiškom dijalektu.« Autorica identificira i treći tip govora. To su govori čakavsko-štokavske interferencije. O tome autorica kaže: »No, ono što je nepoznato i upitno jest kojem narječju ili njegovu dijalektu pripadaju govori smješteni u središnjem dijelu poluotoka te gdje se proteže granica između tih dvaju narječja i je li je uopće moguće odrediti?«

Dalje autorica raspravlja o problematici dijalekatskog miješanja te zaključuje: »(...) stoga i ne čudi činjenica da su područja u kojima se očituje kontaktna situacija relativno malo istražena zbog poteškoća prilikom svrstavanja interferentnih područja u neko od naših narječja.« Znanstveni doprinos knjige Marijane Tomelić Ćurlin i jest najveći upravo u području istraživanja tog najslabije istraženoga jezičnog prostora dijalekata u kontaktu, središnjeg dijela otoka, koji obuhvaća naselja Kuna, Janjina, Pijavičino, Potomje. Ona svoje istraživanje stavlja u jezični kontekst čistih jezičnih tipova (štokavskog i čakavskog) te obuhvaća i govore ostalih naselja na poluotoku: Brijesta, Donja Vrućica, Kućište, Lovište, Putniković i Ston.

U poglavlju o sociolingvističkom aspektu proučavanja peljeških govora

autorica raspravlja o migracijskim promjenama uzrokovanim nesigurnošću života na kopnu nakon prodora Turaka, što izaziva doseljenje na poluotok štokavskih govornika, čiji govor utječe na autohtone čakavske govore Pelješca.

Slijedi iscrpan opis svih deset naselja čije govore autorica analizira, a potom slijede dvije središnje rasprave o samoglasničkom sustavu i suglasničkom sustavu. Poglavlje o samoglasničkom sustavu autorica zaključuje riječima: »Istraživanja pokazuju da danas u samoglasničkom sustavu pojedinih ispitivanih govora supostoje i štokavski i čakavski elementi s tim da štokavska obilježja ipak prevladavaju čak i u onom dijelu poluotoka koji se smatra čakavskim.« Poglavlje o suglasničkom sustavu je najobimnije. Autorica uključuje i dijakronijski aspekt promatranja glasovnih promjena i povijesnih promjena glasovnog sustava te zaključuje: »Istraživanja pokazuju da danas u suglasničkom sustavu pojedinih ispitivanih govora, kao i u samoglasničkom, supostoje i štokavski i čakavski elementi.«

Sljedeće poglavlje bavi se naglasnim sustavom. Autorica uočava postojanje triju naglasnih sustava. Zanimljiva je sporadična pojava čakavskog akuta (ã), najčešće u govoru Brijeste. Posebno je zanimljivo što je u svim analiziranim govorima došlo da pomicanja silaznih naglasaka za jedan slog prema početku riječi ili na proklitiku, pri čemu nastaje kratkouzlazni naglasak. Autorica zaključuje ovo poglavlje riječima: »Navedena fonološka analiza ispitivanih govora pokazala je kako su ispitivani govori ugroženi te podložni promjenama, kako su pojedini govori i danas u previranju te koliko i kako pojedinim prijeti opasnost od 'izumiranja'.«

Monografija Marijane Tomelić Ćurlin završava nizom ogleđa o govorima svih deset naselja čije govore proučava. Njezin pregled zapisa autentičnih govornika svjedoči o dugogodišnjem terenskom istraživanju autorice ove knjige. Postoje informanti koji su rođeni čak 1917., 1918. ili 1920., dakle prije sto i više godina. To je važan podatak o ovoj knjizi, koja se temelji na proučavanju autentičnih zapisa pretežno starih izvornih govornika. Svi su ti zapisi prethodno tonski snimljeni, što je autorici omogućilo preciznu akcentuaciju. Na taj način ona je stvorila prvorazredni i vjerodostojni jezični dokument o govornoj situaciji poluotoka Pelješca, koji je nastao na temelju kazivanja govornika od kojih mnoge danas više ne bi bilo moguće snimiti.

Marijana Tomelić Ćurlin diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, a posljediplomski studij kroa-

tistike završila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i doktorirala. Na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Splitu bila je moja asistentica i sudjelovala na tri moja znanstvenoi-straživačka projekta. Izvanredna je profesorica dijalektologije na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Splitu. Ovo joj je prva samostalna knjiga, koja predstavlja velik doprinos hrvatskoj dijalektologiji opisom govora južne granice čakavskog idioma, govora poluotoka Pelješca. Članica je uredništva *Čakavske riči*, u kojoj s ponosom nekadašnjeg mentora predstavljam njeno djelo.